

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA DİNAR (GEYİKLER) HAPİSHANESİ*

AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY DİNAR (GEYİKLER) PRİSON

Kemal DAŞCIOĞLU**

Öz

Osmanlı Devleti'nde hapis cezası yaygın bir ceza olarak XIX. yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlamıştır. Örfi hukuk içerisinde yer alan hapis cezası, kanunname ve adaletnamelerle düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde hapis cezasının infaz edildiği yerler kale ve hisarların içlerinde bulunan zindanlar olmuştur. Hapis cezasının etkin bir şekilde ele alınıp hürriyeti bağlayıcı bir cezalandırma yöntemi olarak tanımlanması ise Tanzimat döneminde kabul edilen 1840, 1851 ve 1858 ceza kanunları sayesinde olmuş ve 1880 tarihli Tevkifhane ve Hapishaneler Nizamnamesi ile de hapishane olgusu bugünkü anlamıyla adalet sistemi içinde yerini almaya başlamıştır.

XVIII. yüzyılda artmaya başlayan ve XIX. yüzyıldan itibaren artan siyasi, adli, iktisadi buhranlar ve kargaşa durumu hapishanelere gereksinimi arttırmıştır. Bu amaçla devlet ülkenin pek çok yerinde hapishaneler inşa etmeye çalışmış ya da uygun binaları kiralayarak hapishaneye dönüştürmüştür. Bunlardan biri olan Dinar hapishanesinin XX. yüzyıl başlarında durumu arşiv belgeleri ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı, Hapishane, Suç, Ceza, Dinar*

Abstract

Imprisonment as a punishment common in the Ottoman Empire XIX. From the eleventh century began to be implemented. Imprisonment contained in customary law, and justice, it is regulated by kanunname. In the Ottoman Empire, where a sentence of imprisonment the execution of the interior of the castle and fortress has been found in the dungeons. Of imprisonment effectively addressed and restricting freedom of punishment as a method of identifying the Tanzimat period adopted in 1840, 1851 and 1858 criminal laws been through and 1880 Tevkifhane and Prisons Regulations and the prison phenomenon with its current meaning within the justice system to take its place began.

XVIII. and XIX century began to increase. century, from the growing political, judicial, economic upheavals and turmoil has increased the need for state prisons. For this purpose, the state in many parts of the country have worked to build prisons or prison was transformed by renting suitable premises. One of these Dinar XX of prison. century, the situation will be assessed in the light of archival documents.

Keywords: *Ottoman, Prison, Crime, Punishment, Dinar*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Hapishaneler: Lüğatte bir yere kapatmak, engellemek, alıkoymak, men etmek, tutmak, tevkif etmek gibi anlamlara gelen hapis kelimesi dilimize Arapça'dan geçmiştir. Terim olarak bir kişinin zorla bir yerde tutulması; cezalandırılmak maksadıyla hukuki tasarruflarının engellenmesi, davası görülünceye kadar kaçmasına engel olmak için güvenli bir mekânda alıkonulması anlamına gelmektedir. Bu cezanın infaz edildiği yere

*Bu makale 15–16 Mayıs 2014 tarihlerinde, Uluslararası Dinar ve Çevresi Tarih Araştırmaları Sempozyumunda özet halinde sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilerek genişletilmiş şeklidir.

** Yard. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, kemdas@yahoo.com

Habs veya mahbes, hapsedilen kişiye de mahbus denilmektedir.¹ Eskiden halk arasında daha çok *dam* ve *mahpushane* kavramları kullanılırken, günümüzde *cezaevi* ve *hapishane* kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Ceza hukukunun önemli cezalandırma araçlarından birisi olan hapsetme, insanları işlediği suçlardan dolayı cezalandırmayı ve tekrar suç işlemelerine mani olmayı içermektedir.² Hapis cezası, hem Avrupa hem de Osmanlı hukukunda 18. yüzyıl sonlarına kadar sıra dışı bir ceza uygulaması olarak devam etmiştir. Bu anlamda hapis bir cezalandırma yeri olmaktan ziyade, bireyin cezasının belirlendiği zamana kadar alıkonulduğu bir mekân olarak görülmüştür.³

Osmanlı Devleti'nde hapis cezasının uygulandığı yerler kale ve hisarların içlerinde bulunan zindanlar olmuştur. Bazı zindanların içinde, kadınlar için de ayrıca bölümler yapılmıştır. İstanbul'da bulunan Baba Cafer⁴, Yedikule⁵, Galata, Tersane⁶ zindanları en meşhurlarıdır.⁷ İstanbul zindanları 1831 yılında kaldırılmış, fakat diğer Osmanlı kentlerindeki kale burçları ve hisarlar zindan olarak kullanılmaya devam edilmiştir.⁸

Tanzimat döneminde (1839-1876) diğer alanlarda olduğu gibi ceza hukuku alanında da yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu dönemde kabul edilen 1840, 1851 ve 1858 ceza kanunlarıyla *hapsin* etkin bir cezalandırma yöntemi haline gelmesi hedeflenmiştir.⁹ Tanzimat kanunları ile hapishanelerin iyileştirilmesi ve düzenlenmesine yönelik bazı kararlar alınmıştır. Özellikle hapishanelerin fiziki ve sıhhi şartlarının iyileştirilmesi, fakir olanlara beslenme ve giyim yardımı yapılması ayrıca mahkûmların zaruri ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanmasına yönelik alınan iyi niyetli kararlar, devletin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşullar nedeniyle uygulanamamıştır.

Hapishanelerin olumsuz şartlarının giderilmesi konusunda ilk ciddi çalışmalar Islahat Fermanı'yla (1856) başlamıştır. Hatta bu dönemde modern anlamdaki ilk hapishane binaları, mevcut binaların tadilat yapılarak hapishaneye dönüştürülmesi ile meydana getirilmiştir. Fermana hapishaneler ile ilgili olarak, cezaevlerinde insan haklarından, bedensel eziyet ve işkencenin kaldırılmasından, tutuklulara sert davranışta bulunanların cezalandırılacağından söz edilmektedir. Ayrıca hapishanelerde kötü uygulamalara izin veren idarecilerin de görevden alınacağı ve cezalandırılacağı yönünde maddeler konulmuştur. Yine bu dönemde hapishanelerin ıslahı hususunda yurt dışından uzmanlar da getirilmiştir. Tanzimat döneminde başlayan Islahat Fermanı ile hız kazanan hapishaneleri ıslah çalışmaları, Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir.¹⁰ 1880 tarihli *Hapishaneler ve Tevkifhaneler Nizamnamesi* ve arkasından gelen bazı kanunlarla hapishanelerin ıslahı konusunda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Avrupalı devletlerin de istek ve etkilerinin olduğu bilinen hapishaneleri iyileştirme çabaları tüm iyi niyetli çabalara rağmen sınırlı kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nde 17. asrın sonlarından itibaren başlayan hemen her alanda görülen sıkıntılar 19. yüzyıla gelindiğinde daha da artmıştır. Özellikle askeri başarısızlıklar ve sosyo-ekonomik şartlar toplumu derinden etkilemiştir. Ülkenin içinde bulunduğu

1 Ali Bardakoğlu, "Hapis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:16, s. 54; Metin Hülagu; *Hapis Cezası*, Kayseri 1996, s. 5-6; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 11. Baskı, Ankara 1993, s. 304.

2 Ömer Şen, *Osmanlı'da Mahkum Olmak*, İstanbul 2007, s. 2

3 Şen, a.g.e., s. 6.

4 Mehmet Ali, Ünal, "Baba Cafer Zindanı", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s.71.

5 Ünal, a.g.e., "Yedikule Zindanı" s.729

6 Midhat Sertoğlu, "Bambul" (Bir adı da Sintine olan Tersane zindanı) *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul 1986, s.33.

7 Gültekin Yıldız, *Osmanlı Devleti'de Hapishane Islahatı (1839-1908)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002, s. 18 vd.

8 Yıldız, a.g.t., s. 161; Timur Demirbaş, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi", *Hapishane Kitabı*, İstanbul 2005, s. 29.

9 M. Akif Aydın, "Osmanlı Ceza Hukuku", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:7, s. s. 481-482.

10 Demirbaş, a.g.m., s. 30; Alev Çakmakçoğlu Kuru, *Sinop Hapishanesi*, Ankara 2004, s. 14.

olumsuz koşullardan, hemen her Osmanlı kenti gibi, Afyon/Dinar da¹¹ etkilenmiştir. Devlet, problemleri, özellikle de insanları huzursuz eden asayiş ve güvenlik meselelerini halledilebilir biçimde hukuki ve askeri bazı tedbirlere başvurmuştur.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz durumun yanısıra birtakım dış müdahaleler ve ıslahat hareketleri hapishaneleri ön plana çıkarmıştır. Bunun sonucunda Anadolu'nun birçok yerinde hapishaneler inşa edilmeye başlanmış ya da hapishane olabilecek binalar tadilat yapılarak hapishane haline dönüştürülmüştür. Afyon ve kazalarında da erkek ve kadın hapishanesinin bu dönemlerde açıldığı anlaşılmaktadır. Aşağıda bazı belgeler çerçevesinde değerlendirmeye çalıştığımız Dinar hapishanesi de kendi döneminin olumsuz şartları altında hizmet vermeye çalışan yerlerden birisidir.

1. Dinar Hapishanesinin Yeri ve Fiziki Durumu

Osmanlı Devleti'nde 1880 tarihli *Hapishaneler ve Tevkifhaneler Nizamnamesi* ve takiben çıkarılan bazı kanunlarla ülkenin hemen her vilayet ve kazasında hapishane yapılması hedeflenmiştir. Ancak devletin içinde bulunduğu ağır ekonomik şartlar yeni hapishanelerin yapımına imkân vermemiştir. Bu sebeple vilayet ve kazalarda ya hapishane olabilecek mevcut binalar kiralanmış ya da hükümet konaklarının veya belediye binalarının yanında mütevazı binalar inşa edilmiştir. Dinar hapishanesi de bu şartlar içerisinde değerlendirilmesi gereken hapishanelerden biridir. Dinar hapishanesinin incelediğimiz dönemi ile alakalı temel sorunlardan biri, fiziki olarak hapishanenin bugün ayakta olmaması, diğeri de kaynakların sınırlı olmasıdır. Ancak bu tür problemler hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır.

Dinar hapishanesinin hükümet konağının karşısında belediyeye ait bir bina olduğu, fiziki ve sıhhi şartlarının elverişsiz olduğu vilayet ve merkezle yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır.

Örneğin, Dâhiliye Nezareti'ne 20 Ekim 1912 tarihinde Adliye Nazırı adına Müsteşar Ahmed imzalı gönderilen belgeden anlaşıldığına göre, Dinar kazasında hapishane olarak kullanılan yerde kalan *mahkumların muhafazaları pek zor olduğu, ayrıca binanın da sıhhi şartlara elverişli olmaması* hasebiyle mecburen yeni bir hapishane inşasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Bu konuda merkezden gereken yardımların yapılması hususunda yardım istenmektedir.¹²

26 Nisan 1914 tarihli Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Geyikler hapishanesine aylık 166 kuruşluk bir kira bedeli ayrıldığı ancak yapılan inceleme sonucunda hapishanenin senelik 3000 kuruş kira bedeli olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla aylık 250 kuruşa tekabül eden meblağın gönderilmesi gerekmektedir. Bu konuda merkezden olumlu bir haber gelmiş ve ilk üç aylık eksik kalan 252 kuruş farkın havalename ile gönderilmesine karar verilmiştir. Devamı olan yazışmada, *erkek hapishanesi olarak yapılan* belediyeye ait binanın hükümet konağı karşısında bulunan hanenin senelik 2000 kuruş bedelle kiralandığı açıklanmaktadır. Ancak binayı hapishane haline getirmek için birçok tadilat yapılmış ayrıca ilaveten bir oda koğu inşa edilmiştir. Belediyenin bunlar için 5000 kuruşa yakın masraf yapmış olması hasebiyle kira bedelinin 3000 kuruşa yükseltilmesi talep edilmektedir. Bu durum karşısında kazada hapishaneye uygun başka bir münasip yer olmadığından 3000

11 EK bilgi olarak, Osmanlı idari yapılanmasında Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi olan Afyon, eski adıyla "Karahisar-ı Sahib" sancağının XIX. yüzyıla kadar Kirhisar veya Kayırhisar, Ulu Sincanlı, Kiçi Sincanlı, Sandıklı, Çöl, Şuhut, Bolvadin ve Barçınlı'dan oluşan sekiz kazası bulunuyordu. Afyon 1839'da Hüdavendigar adı altında teşkil edilen eyaletin içinde yer almış, 1867'de mutasarrıflık, 1922'de ise vilayet olmuştur. Afyonkarahisar şehrinin merkez olduğu il Eskişehir, Konya, Isparta, Burdur, Denizli, Uşak ve Kütahya illeri ile kuşatılmıştır. Merkez ilçeden başka Başmakçı, Bayat, Bolvadin, Çay, Dazkırı, Dinar, Emirdağ, İhsaniye, İscehisar, Sandıklı, Sincanlı, Sultandağı ve Şuhut adlı on üç ilçeye ayrılmıştır. (DİA, cilt: 1, sayfa: 443-446); Afyonkarahisar'a bağlı bir ilçe olan Dinar'ın eski adı Geyikler'dir. İlçe 1874 yılında belediyelik, 1908 yılında ilçe olmuştur.
12 BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 7/34 (9 Zilkade 1330 / 20 Ekim 1912)

kuruş havalenamenin gönderilmesi Hüdavendigar Vilayetinden istenmektedir. Netice itibariyle adı geçen meblağın *Hapishaneler Kanununun 16. fılasının hapishaneler iceratı maddesine* göre gönderilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır.¹³

Dâhiliye Nezareti'ne Karahisar mutasarrıflığından gönderilen tahriratta, Dinar Nisa hapishanesi için aylık 57 kuruş kira bedelenin olduğu, diğer yandan Şuhut Nahiyesi Nisa hapishanesi için bir oda bile olmadığı hatta orada bir imam evi bile bulunmadığından bahisle merkez hapishanesine tahsis edilen 70 kuruş kira bedelinin 57 kuruşunun Dinar Nisa hapishanesine, geri kalan 13 kuruşun da tahsisat ayrılmayan Şuhut Nisa hapishanesine havale edilmesi talep edilmektedir. Devamında Dâhiliye Nezareti'nden 14 Şubat 1916 tarihli Karahisar mutasarrıflığına gönderilen yazıda, merkez hapishanesine tahsis edilen 70 kuruş kira bedelinin 57 kuruşunun Dinar Nisa hapishanesine gönderilmesine, Şuhut Nahiyesinde ise kadın mahkumların liva hapishanesine gönderilinceye kadar birkaç günlük kalabilecekleri yer için aylık 7 kuruş bir meblağın ayrılmasına karar verildiği bildirilmiştir.¹⁴

Dâhiliye Nezareti'nden 9 Nisan 1331/22 Nisan 1915 tarihli Karahisar mutasarrıflığına gönderilen yazıdan, *Dinar hapishanesi ve tevkifhanesi için istasyona giden cadde üzerinde* 25 kişi barındırabilecek ahşab bir dükkanın aylık 75 kuruş bedelle kiralanarak erkek hapishanesi yapılmak istenmesinin vilayet müfettişliğince incelendiği ve Dinarda hapishane olacak elverişli bir bina tedariki hususunda gerekenin yapılması için emir verildiği anlaşılmaktadır. Ancak sonra yapılan yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla münasip bir bina bulunmadığı ve kazada mühendis ve fen memuru olmadığı cihetiyle yeniden bir hapishane yapılması için gönderilecek memurlar tarafından keşifname ve plan hazırlanması gerektiği bildirilmektedir.¹⁵

5 Mayıs 1332/18 Mayıs 1916 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Karahisar Mutasarrıflığına gönderilen tahriratta, Dinar erkek hapishanesi için senelik 3000, nisa hapishanesi için ise senelik 684 kuruş tahsisatının bu seneye ait altı aylık havalenamesinin gönderildiği bildirilmektedir. Aynı belgenin diğer sayfasında 24 Temmuz 1332 /6 Ağustos 1916 de Dâhiliye Nezareti'nden gönderilen yazıyla Dinar kazasındaki erkek ve kadın hapishanelerinin kira bedellerinin meblağının merkeze bildirilmesi istenmektedir.¹⁶

12 Nisan 1332 / 25 Nisan 1916 tarihli Karahisar Mutasarrıflığından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tahrirata göre, Dinar kazasında hapishane bulunmamasına ve yeni bir hapishane inşa edilinceye değin makumların buldukları yerde kalmalarının mahzurlu olacağı beyan edilerek, belediyeye ait olan bir bina ile civarında bulunan bir hanenin hapishane haline getirilmesi ve mahkumların oraya nakledilmelerinin iyi olacağı bildirilmektedir. Ancak yeni yerlerin kira bedelinin senelik 2000 kuruş olduğu belirtilerek gerekli meblağın havale edilmesi istenmektedir.¹⁷

Bu yazışmaların neticesinde 17 Mayıs 1916 / 4 Mayıs 1332 tarihli belgeden anlaşıldığına göre, Dinar erkek hapishanesi için aylık 250 kuruştan senelik 3000 kuruş ile nisa hapishanesi için aylık 57 kuruştan senelik 684 kuruş havalenamenin merkezden gönderildiği anlaşılmaktadır.

Dâhiliye Nezareti'nden 13 Receb 1338 / 2 Nisan 1920 tarihinde Karahisar Mutasarrıflığına gönderilen tahriratta, Dinar hapishanesinin tamirat bedeli olan 2700 kuruş ile keşifname suretinin gönderildiği bildirilmektedir.¹⁸ Dâhiliye Nezareti'ne 23 Teşrinisani 1335 / 23 Kasım 1919 tarihinde Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflınca gönderilen tahriratta,

13 BOA. DH. MB. HPS. nr. 43/65 (30 Cemaziyelevvel 1332/26 Nisan 1914)

14 BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/32 (09 Rebiülahir 1334/14 Şubat 1916)

15 BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (09 Şevval 1334/9 Ağustos 1916)

16 BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (5 Mayıs 1332/18 Mayıs 1916)

17 BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (12 Nisan 1332/25 Nisan 1916)

18 BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 42/22 (13 Receb 1338 / 2 Nisan 1920); Havalename örneği ek 1 de verilmiştir.

Dinar hapishanesinin tamirat masrafını gösteren (Tablo:1) belgede hapishanenin tamiratında kullanılacak malzeme ve işçilik ücreti gösterilerek 7505 kuruşluk bir masrafın çıktığı ve keşifnamede gösterilen bu meblağın gönderilmesi talep edilmektedir.¹⁹ Ancak keşif varakasında gösterilen demir ve tahtaların nerelerde kullanılacağı belli olmadığından toplam meblağdan 4805 kuruş kesilerek sadece camlar için 2700 kuruşun ödenmesine karar verildiği anlaşılmaktadır.²⁰

Tablo 1: Keşifnamede Gösterilen Malzeme Miktarları ve İşçilik Ücreti

Malzeme	Adet	Birim Fiyatı (Kuruş)	Toplam (Kuruş)
Cam	27	100	2700
Demir	175	20	3500
Tahta	3	35	105
Usta Yevmiyesi	200	6	1200
		TOPLAM	7505

Dâhiliye Nezareti'nden 11 Receb 1338 / 31 Mart 1920 tarihinde Karahisar Mutasarrıflığına gönderilen cevap yazısında, Dinar hapishanesinin tamirat masrafı için 2700 kuruş tanzim edilen havalenamenin gönderilmesi için, hazırlanan keşifnamenin bir suretinin gönderilmesi istenmektedir.²¹

Hapishaneler idaresi Umumiyesine gönderilen 21 Safer 1330/10 Şubat 1912 tarihli tahriratta, bu seneye ait 336 kuruşluk kira bedelinin verildiği, ayrıca gelecek seneye ait olmak üzere aylık 166,5 kuruşluk bir kira bedelinin ayrıldığı ifade edilmektedir.²²

Belgeler incelendiğinde çoğunlukla kira bedeli ve tadilat giderlerini konu edindiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan Dinar hapishanesi için genel olarak ödemeler konusunda bir sıkıntı yaşanmadığı söylenebilir. Yeni bir hapishane yapılması da binaların kiralari ödenebilmektedir. O dönemlerin ekonomik şartları dikkate alındığında ödemelerin yapılabilmesi oldukça önemlidir. Hapishanenin yeri konusunda belgelerde net bir bilgi bulunmamaktadır. İstasyon caddesi üzerinde belediyenin yanında veya hükümet konağı karşısında olduğuna dair küçük bilgilere bakarak hapishanenin o dönemde diğer şehirlerde olduğu gibi hapishanelerin yukarıda zikrettiğimiz yerlerde olması güvenlik ve idari açıdan normal görünmektedir.

2. Hapishanedeki Mahkumlar ve Suç Türleri

Osmanlı Devleti hapishanelerinde bulunan mahkum ve tutukluların istatistiki bilgilerini içeren defterler, 20. yüzyıl başlarına kadar Zaptiye Nezaretine gönderilmiştir.²³ Bu tarihten sonra mahkum ve tutukluların sayılarını ve suç türlerini gösteren cetveller hazırlanarak Dâhiliye Nezaretine gönderilmeye başlanmıştır.²⁴ Yoklama cetvelleri adı altında düzenlenen bu evraklar Mart, Temmuz ve Teşrinisani (Kasım) aylarının ilk günü esas

19 BOA. DH. MB. HPS. nr. 17/58 (23 Teşrinisani 1335 / 23 Kasım 1919)

20 BOA. DH. MB. HPS. nr. 17/58 (30 Kanunuevvel 1335 / 30 Aralık 1919)

21 BOA. DH. MB. HPS. nr. 17/58 (11 Receb 1338 / 31 Mart 1920)

22 BOA. DH. MB. HPS. nr. 144/71 (21 Safer 1330/10 Şubat 1912)

23 Ali Rıza Gönüllü, "20. Yüzyılın Başında Alanya Hapishanesi", *Zindanlar ve Mahkumlar*, (Editör: Emine Gürsoy-Naskali; Hilal Oytun Altun), İstanbul 2006, s. 61.

24 Hazırlanan cetvellerin altında "İşbu cedvel senenin her dört mah hitamında mahallince imla edilecek ve en seri' vasıtayla Dâhiliye Nezaretine irsal olunacaktır. Yoklama tarihleri Martın Temmuzun ve Teşrinisani aylarının birinci günüdür. Zikr olunan günlerde bil'icra aynı günün tarihi cedvele vaz' olunacaktır." ifadelerine yer verilmektedir.

alınarak yapılmaktadır. Hazırlanan cetvellerin altında, bu listelerin her dört ayın sonunda mahallinde yetkililerce doldurularak en hızlı şekilde Dâhiliye Nezaretine ulaştırılması istenmektedir. Bu şekilde hazırlanan cetvellerle hapishanelerde bulunan erkek/kadın mahkum ve tutukluların sayıları, suç türleri gibi bilgiler kayıt altına alınarak merkezi idareye gönderilmektedir.

Dinar hapishanesindeki mahkum ve tutukluların sayısı ile işlemiş oldukları suçların türlerini gösteren cetveller de dörder aylık dönemler halinde hazırlanarak Dâhiliye Nezaretine gönderilmiştir. Tek sayfa halinde tertip edilen hapishanelerle ilgili bilgiler, memurlar/gardiyanlar tarafından imzalandıktan sonra vilayet merkezi Afyon'a oradan da Dâhiliye Nezaretine gönderilmektedir. Yoklama cetvellerinde geçen suçlar cinayet,²⁵ cünha²⁶ ve kabahat²⁷ şeklinde ayrılmıştır. Mahkûm ve tutuklular erkek ve kadın olmak üzere iki gurup halinde cetvele yazılmıştır. Ayrıca Dinar hapishanesinde 18 yaşından küçük mahkûmları içeren bir cetvel de bulunmaktadır. Diğer yandan zaman zaman cetvellerin hazırlanmasında ve düzenlenmesinde aksamaların olduğu da görülmektedir. Aşağıda Dinar hapishanesindeki mahkûm ve tutuklu sayılarını gösteren bazı örneklerle yer verilerek merkez ve diğer kaza hapishaneleriyle kıyaslamalar yapılmıştır.

Tablo 2: Dinar Kazası Hapishanesinin Dört Aylık Yoklama Cetveli

Mevkûfîn Miktarı (Tutuklular)			Mahkumîn Miktarı (Mahkûmlar)			Nev'i Cerâim (Suçun Türü)
Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	
6	-	6	2	-	2	Cinayet
2	-	2	8	1	7	Cünha
-	-	-	3	-	3	Kabahat
8	-	8	13	1	12	Yekûn

Dâhiliye Nezareti'ne 19 Ağustos 1915 tarihli gönderilen Temmuz ayına ait yoklama cetveline (Tablo:2) göre, Dinar hapishanesinde 1915 senesi *Temmuz* başında yapılan ve cetvele yazılan bilgilere göre, 2 cinayet, 7 cünha, 3 kabahat suçundan 12 erkek ile 1 cünha suçundan kadın olmak üzere toplam 13 mahkûm bulunduğu görülmektedir. Ayrıca 6 cinayet, 2 cünha suçundan 8 erkek de tutuklu olarak bulunmaktadır. Yani zikredilen tarihte hapishanede 20 erkek ile 1 kadın, toplam 21 kişinin bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁸

25 Cinayet: Adam öldürme ve zina gibi suçları içermektedir.

26 Cünha: Vurma, yaralama, hırsızlık gibi suçlardır. Bu tür suçlara, bir haftadan üç yıla kadar hapis, geçici olarak sürgün, memuriyetten men ve para cezası verilebilmektedir.

27 Kabahat: Kusurlar, çirkin hareketler, çirkin işler, suçlar anlamındadır. Hafif hapis ve para cezası verilebilmektedir.

28 BOA. DH. MB. HPS. nr. 155/33 (6 Austos 1331 / 19 Ağustos 1915)

Tablo 3: Karahisar Sancağı (Afyon) Hapishanesinin Dört Aylık Yoklama Cetveli

Mevkufîn Miktarı (Tutuklular) (Tutuklular)			Mahkumîn Miktarı (Mahkûmlar)			Nev'i Cerâim (Suçun Türü) Nev'i Cerâim
Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	
108	-	108	152	2	150	Cinayet
	-	-	20	-	20	Cünha
	-	-		-	-	Kabahat
108	-	108	172	2	170	Yekûn

Örnek olması açısından, aynı tarihte Dinar kazasının bağlı bulunduğu Karahisar Sancağı hapishanesinde 2'si kadın olmak üzere 172 mahkûm ile tamamı erkek 108 kişinin tutuklu bulunduğu görülmektedir. Hapishanede kabahat suçundan kimse bulunmazken cinayet ve cünha suçlarını işleyenlerin olduğu anlaşılmaktadır. Hapishanede bulunan iki kadın, cinayet suçundan hapsedilmişlerdir. Yekûn olarak hapishanede 280 kişinin bulunduğu görülmektedir.²⁹

Sandıklı Kazası hapishanesinde 37'si erkek, 5'i kadın 42 mahkûm ile 21'i erkek 1'i kadın 22 tutuklu bulunmaktadır. Sandıklı'da toplamda 64 kişi hapishanede kalmaktadır. Bir diğer kaza *Bolvadin hapishanesinde* 11'i erkek 2'si kadın 13 mahkûm ile 2'si erkek 1'i kadın 3 tutuklunun olduğu, toplamda da 15 kişinin hapishanede kaldığı görülmektedir.³⁰

Tablo 4: Dinar Kazası Hapishanesinin Dört Aylık Yoklama Cetveli

Mevkufîn Miktarı (Tutuklular) (Tutuklular)			Mahkumîn Miktarı (Mahkûmlar)			Nev'i Cerâim (Suçun Türü) Nev'i Cerâim
Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	
		-	-	-	-	Cinayet
5	1	4	11	2	9	Cünha
-	-	-	-	-	-	Kabahat
5	1	4	11	2	9	Yekûn

Dâhiliye Nezareti'ne 1 Mart 1918 tarihinde yapılarak gönderilen Dinar hapishanesi sayım sonuçlarının kaydedildiği ve mevcut mahkum ve tutukluları gösteren cetvele (Tablo:4) göre, hapishanede 4'ü erkek 1'i kadın olmak üzere toplam 5 tutuklunun bulunduğu görülmektedir. Ancak bu tutukluların hangi suçtan burada oldukları belirtilmemiştir. Diğer yandan cünha suçundan 9'u erkek 2'si kadın, toplam 11 mahkumun bulunduğu görülürken cinayet ve kabahat suçlarından hiç kimse bulunmamaktadır. Bu tarihte hapishanede

29 BOA. DH. MB. HPS. nr. 155/33 (1 Temmuz 1331 / 14 Temmuz 1915)

30 BOA. DH. MB. HPS. nr. 155/33 (7 Temmuz 1331 / 20 Temmuz 1915)

toplam 16 kişinin kaldığı anlaşılmaktadır.³¹

Tablo 5:Karahisar Sancağı (Afyon) Hapishanesinin Dört Aylık Yoklama Cetveli

Mevkûfîn Miktarı (Tutuklular) (Tutuklular)			Mahkûmîn Miktarı (Mahkûmlar)			Nev'i Cerâim (Suçun Türü) Nev'i Cerâim
Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	Yekûn	İnas (Kadın)	Zükur (Erkek)	
110	3	107	56	1	55	Cinayet
-	-	-	35	4	31	Cünha
-	-	-	-	-	-	Kabahat
110	-	-	91	5	86	Yekûn

Örnek teşkil etmesi açısından, aynı tarihte Karahisar Sancağı hapishanesinin yoklama cetveline (Tablo:5) göre, 55 cinayet, 31 cünha suçundan 86 erkek ile 1 cinayet, 4 cünha suçundan 5 kadın olmak üzere toplam 91 mahkûm bulunurken, 107 erkek, 3 kadın toplam 110 tutuklunun olduğu görülmektedir. Toplamda ise hapishanede 201 kişinin kaldığı anlaşılmaktadır.³²

Diğer yandan Sandıklı kazası hapishanesinde 28 erkek, 17 kadın 45 mahkûm ile 46 erkek, 6'sı kadın olmak üzere 51 tutuklunun olduğu anlaşılmaktadır. Toplamda ise 96 kişi hapishanede kalmaktadır.³³

Tablo 6: Dinar Kazası Hapishanesinde On sekiz Yaşından Küçük Mahkûmların Listesi

İsmi	Mahkûmiyet Süresi	Hapishanede Kaldığı Gün	Yaşı
Şemsi	1 Ay 3 Gün	23	17
Ramazan	8 Ay	137	15
Mehmet	3 Ay	64	17
İsmail	9 Ay	124	18

Dinar hapishanesi ile ilgili önemli sayılabilecek bir belge de merkez vilayet ile Sandıklı ve Dinar kazası hapishanelerinde *on sekiz yaşından küçük mahkûmları* gösteren bir cetvelin (Tablo:6) bulunmasıdır. Bu belgeye göre, Hapishanede 18 yaşından küçük dört mahkûm bulunmaktadır. Ancak çocuk mahkûmların suçlarıyla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır.³⁴

Karahisar Sancağı hapishanesinde 18 yaşından küçük 14 kişi bulunmaktadır. Belgede mahkûmların isimleri, suç türleri ve yaşları ile ilgili bilgiler verilmemiştir. Hazırlanan cetvelden sadece mahkûmiyet sürelerinin 10 yıl ile 1 yıl arasında değiştiğini ve bu cezalarının ne kadarını çektiklerini öğrenebilmekteyiz.³⁵

31 BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97 (30 Nisan 1334 / 30 Nisan 1918)

32 BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97 (30 Nisan 1334 / 30 Nisan 1918)

33 BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97(30 Nisan 1334 / 30 Nisan 1918); Örnek olması açısından, Dinar belgeleri arasında bulunan Çivril hapishanesine ait 1 Mart 1917 - 1 Temmuz 1917 tarihlerini kapsayan yoklama cetvelinden anlaşıldığına göre hapishanede mahkûm ve tutuklu bulunmamaktadır. BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97 (1 Mart 1333 / 1 Mart 1917).

34 BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (28 Cemaziyelahir 1335 /21 Nisan 1917)

35 BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (28 Cemaziyelahir 1335 /21 Nisan 1917)

10 Mart 1917 tarihinde düzenlenmiş olan diğer bir cetvelde ise 1315-1317 doğumlu 8 mahkûm olup, 7 yıl ile 9 ay arasında mahkûmiyetleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu cetvelde de suç türleri verilmemiş, ancak isim ve hangi kaza ve köyden oldukları gösterilmiştir. Belgenin altında hapishane memuru Mehmet'in imzası bulunmaktadır.³⁶

12 Nisan 1917 tarihli cetvele göre hapishanede 16-17 yaş gurubunda 5 mahkûm bulunmaktadır. Bu cetvelde diğerlerinden farklı olarak suç türleri de yer almaktadır. Buna göre, hapishanedeki mahkûmlardan 2'sinin buğday hırsızlığından 1 sene, 1'inin koyun hırsızlığından 13 ay, 2'sinin fuhsiyattan 2 ay ceza aldıkları anlaşılmaktadır. Kısaca ceza süreleri 2 ay ile 13 ay arasında değişmektedir.³⁷

Yukarıdaki veriler dikkate alındığında hazırlanan cetvellerde belli bir standardın gözetilmediği bu nedenle de farklı şekillerde içerikleri olan cetvellerin hazırlandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan diğer kazalara göre Dinar hapishanesinin kapasitesinin küçük olduğunu söylemek gerekir. Diğer yandan pek çok hapishanede bulunmayan 18 yaşından küçüklerin hapishanede yer alması Dinar hapishanesi için ayrı bir özelliktir.

3. Sağlık Şartları

Osmanlı hapishane mekanlarıyla ilgili en önemli problemlerden birisi sıhhi/sağlık şartlarının elverişli olmamasıdır. Dönemin iktisadi, sosyal, askeri, siyasi vb. durumuna göre şekillenen şartlara bağlı olarak zaman zaman mahkûm sayılarının arttığı dönemlerde koşullara gereğinden fazla kişinin konulması, dar ve rutubetli mekanlar, beraberinde ciddi sağlık problemlerine sebep olmuştur. Elverişsiz sıhhi koşullarda kalan pek çok mahkûm ve tutuklu tifo, zatüre gibi solunum yolu ile bulaşan salgın hastalıklardan etkinleşmiştir. Bu olumsuzluklara engel olmak için Tanzimat döneminde çıkarılan bazı kanunlarla hapishanelerin sıhhi şartlarının iyileştirilmesine yönelik tedbirler alınmaya gayret sarfedilmişse de devletin içinde bulunduğu olumsuz şartlar buna engel olmuştur.

Nitekim Dinar hapishanesinin fiziki durumu düşünüldüğünde sağlıkla ilgili benzer problemlerin yaşanmasının kaçınılmaz olduğu tahmin edilebilir. Örneğin, Dâhiliye Nezaretine 20 Ekim 1912 tarihinde gönderilen belgeden anlaşıldığına göre, Dinar kazasında hapishane olarak kullanılan binada kalan mahkûmları muhafaza etmenin çok zor olduğu söylendikten sonra, bir de hapishane binasının *sağlık şartlarına elverişli olmadığı* beyanıyla acil olarak yeni bir hapishane inşasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.³⁸

Dinar hapishanesinde kalan mahkûmların hastalıkları ile ilgili bir bilgiye rastlamadık. Ancak bu durum hapishanede hastaların olmadığı anlamına gelmemelidir. Fiziki olarak bakıldığında sürekli kira ile tutulan ve tadilat ile hapishaneye dönüştürülen binaların sağlık şartlarının da çok iyi olması beklenemez.

4. Dinar Hapishanesinde Asayiş ve Gündelik Hayat

Osmanlı hapishanelerinde vilayet merkez hapishanesinde asayiş ve güvenlikten müdür ile gardiyanlar sorumludur. Kaza hapishanelerinde ise başgardiyan ve diğer gardiyanlar asayiş sağlarlar. Dinar hapishanesindeki mahkûmların asayiş, güvenlik ve gündelik hayatlarına dair bilgiler kaynaklarda yok denecek kadar azdır. Ancak hapishanede gelişen bir asayiş olayı ve diğer hapishanelerdeki olaylar da gözönüne alındığında konuyla ilgili fikir sahibi olunabilmektedir.

Asayiş: Örneğin, 24 Ocak 1916 tarihli yazıdan anlaşıldığı kadarıyla, Dinar Kazası Hapishanesi'nden dört tutuklu ve bir mahkum, jandarmaların sorumsuzlukları neticesinde

36 BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (10 Mart 1333 /10 Mart 1917)

37 BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (12 Nisan 1333 /12 Nisan 1917)

38 BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 7/34 (9 Zilkade 1330 / 20 Ekim 1912)

hapishaneden firar etmişlerdir. Kaçan mahkûm ve tutuklulardan dördü takip sonucu yakalanmış, Kürt Emin adındaki bir kişi ise yakalanamamış olup, kaçak için sıkı bir takibat yapıldığı merkeze bildirilmiştir.³⁹ Muhtemelen firarda kusuru görülenlerle ilgili soruşturma açılmış olmalıdır. Bazen firar olaylarında hapishane görevlilerinin mahkûmlara yardım ettikleri durumlarla da karşılaşmaktadır. Hülasa, bu tür olayların yaşanması hapishanelerin güvenlik zafiyetlerini göstermektedir.

Fiziki ortamların yetersizliğine bir de hapishane görevlilerinin sorumsuzluğu eklenince bu tür durumların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ancak böyle olaylar hemen her hapishanede karşılaşılan durumlardır.

Nakiller: Osmanlı hapishanelerinde mahkûmların bir yerden diğerine nakledilmelerinin başlıca sebepleri olarak, yoğunluk, güvenlik meselesi, olağanüstü durumlar (savaş gibi) ile bazen de mahkûmların kendi istekleri olarak sıralanabilir. Dinar hapishanesiyle ilgili doğrudan nakledilme belgelerine rastlamadık ancak fiziki şartlar ve güvenlik koşullarının eksikliği sebebiyle mahkûmlar başka binalara nakledilmişlerdir. Örneğin, Dâhiliye Nezaretî'ne 20 Ekim 1912 tarihinde gönderilen belgeye göre, Dinar kazasında hapishane olarak kullanılan yerde kalan *mahkûmların muhafazaları için elverişli olmadığından dolayı*, zorunlu olarak yeni bir hapishane inşa edilerek mahkûmların oraya nakledilmeleri gerektiği bildirilmektedir.⁴⁰ Benzer başka bir belgede de, Dâhiliye Nezaretî'nden 22 Nisan 1915 tarihli Karahisar mutasarrıflığına gönderilen yazıda, *Dinar hapishanesi ve tevkifhanesi için istasyona giden cadde üzerinde 25 kişi barındırabilecek ahşap bir dükkanın aylık 75 kuruş bedelle kiralanarak erkek hapishanesi yapılması istenmektedir.*⁴¹ Burada doğrudan bir nakil değil, hapishanenin yetersizliğinden dolayı yer değiştirme isteği vardır.

Af: Osmanlı Devleti'nde belli dönemlerde özellikle cezasının üçte ikisini tamamlamış ve sağlık problemleri olan mahkûmlar için af kararları çıkabilmektedir. Af kararları verilmesindeki bir başka sebep de affın, hapishanelerdeki yoğunluğu azaltmanın yollarından birisi olmasıdır. Ayrıca padişahların culuş törenleri, doğum günleri, bayramlar, vs. günlerde de af kararları verildiği bilinmektedir. Bu anlamda Dinar hapishanesindeki mahkûmlarla ilgili herhangi bir af kaydına rastlanmamıştır.

İaşe: Dinar hapishanesinin iaşe durumuyla ilgili bilgiler incelediğimiz belgeler içinde bulunmamaktadır. Ancak 1880 tarihli *Hapishaneler Nizamnamesi*'nde tutuklu ve hükümlülere her gün üç yüz dirhem ekmek, mevsimine göre sebze, bakliyat ve etten oluşan günlük 30 dirhem çorba verileceği, hamile ve çocuğu olanlara ise daha fazlasının verilebileceği belirtilmektedir.⁴²

Dinar hapishanesinde kalan mahkûmların gündelik hayatları ile ilgili yeterince bilgi bulunmamaktadır. Ancak devletin hapishaneler için ayırdığı bütçe çerçevesinde mahkûmların günlük iaşe ihtiyacılarını karşıladığı, kılık kıyafet yardımı yaptığı söylenebilir. Bunun yanında, mahkûmlar için diğer bazı Osmanlı hapishanelerinde görülen atölye odaları ve eğitimleri ile ilgili mektep odaları, burada da bulunmamaktadır.

Ayrıca Osmanlı hapishanelerinde mahkûmların dini vazifelerini yerine getirebilmeleri için imam, ayrıca gayr-i müslim mahkûmlar için de belli zamanlarda rahipler görevlendirilmektedir. Dinar hapishanesinde bu konularla ilgili belgelere rastlanmamıştır.

39 BOA. DH. EUM. 6.Şb. nr. 5 /33 (18.Ra.1334 / 24 Ocak 1916)

40 BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 7/34 (9 Zilkade 1330 / 20 Ekim 1912)

41 BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (09 Şevval 1334/9 Ağustos 1916)

42 Çakmaköğlü Kuru, s. 15.

5. Görevliler

Osmanlı Devleti'nin diğer kurumlarında olduğu gibi hapishanelerinde de belli görevleri yerine getiren memurlar bulunmaktadır. Osmanlı hapishanelerindeki ilk ciddi düzenleme olarak kabul edilen 1880 tarihli *Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dâhiliyelerine Dair Nizamname Layihası*'nda, hapishanelerde görevlendirilecek kişilerin durumları da belirtilmiştir. Buna göre, Osmanlı hapishane ve tevkifhanelerinde Adliye nezaretinin tayin ettiği bir müdür, bir başkatip, yeteri kadar katip, bir başgardiyan, yeterli sayıda gardiyan, doktor, hastane hademesi, çamaşırcı, bir aşçı, kadınlara mahsus odalarda kadın gardiyan ve dini vazifeleri ifa etmek için imam bulunacaktır.⁴³ Ayrıca nizamnamede, hapishane müdürlerinin Adliye Nezareti tarafından atanacağı, yeniden atanacak gardiyan ve kapıcıların yirmi beş yaşından küçük, kırk yaşından büyük olamayacakları belirtilmiştir.⁴⁴

Sonraki dönemlerde de memur alımlarıyla ilgili yeni düzenlemelere gidilmiştir. Mesela, hapishanelere atanacak personelin sınavla seçilmesi, gardiyan seçiminde kişilerin okuma yazma bilmeleri, dürüstçe işini yapmayan memurların hemen görevden alınmaları gibi kriterler belirlenmiştir. Yine 1912 tarihli Nizamname, hapishane müdürlerinin ceza kanununa vâkıf, otorite sahibi ve ahlâklı olma şartını getirmiştir.⁴⁵ Hapishane görevlilerinin sayıları hapishanelerin büyüklüğüne göre farklılıklar göstermektedir. Diğer yandan hapishane görevlilerinin yaptıkları işe göre aldıkları ve merkezce belirlenmiş maaşları vardı. Dinar hapishanesi evrakları içerisinde böyle bir belgeye rastlamadık ancak örnekleme açısından yine aynı dönemlerdeki bir başka hapishanenin bilgilerini paylaştık.⁴⁶

İncelediğimiz kayıtlar içerisinde Dinar hapishanesindeki görevlilerle ilgili belge yok denecek kadar azdır. Mevcut belgeler incelendiğinde de hapishanede görevli memurların vazifelerini gereği gibi ifa etmedikleri söylenebilir. Diğer yandan istatistik belgelerin hazırlanmasında görülen eksiklikler de hapishane görevlilerinin mesleki ve teknik açıdan yetersizliklerini göstermektedir.

Örneğin, Dâhiliye Nezareti Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti'nden Hüdavendigâr Vilayetine gönderilen yazıdan anlaşıldığına göre, Dinar kazası ile birlikte Mudanya, Simav ve Pazarköy kazaları hapishanelerine ait olan istatistik cetvelleri, usulüne uygun düzenlenmeden merkeze gönderildiği için iade edilmiştir. Hapishane cetvellerinde cinayet, cünha ve kabahat suçlarından kaç kişinin olduğu ayrıca kadın ve erkek sayıları da belirtilmemiştir. Dolayısıyla yeni bir cetvel hazırlanıp bu bilgilerin kaydedilerek yeniden merkeze gönderilmesi gerektiği bildirilmektedir.⁴⁷ Bazen düzenlenen belgeler gereği gibi hazırlanmadığı için geri iade edilip yeniden hazırlanması istenmektedir. Bu da hapishanede görevli olanların yeterince işlerinde ehil olmadıkları anlamına gelebilir.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıl ortalarına kadar ceza hukukunda hapis uygulamaları yaygın olmadığından, modern anlamdaki hapishaneye geçiş süreci de uzun bir zaman

43 Demirbaş, s. 33; Çakmakoğlu Kuru, s. 15.

44 Yıldız, a.g.t. s. 296.

45 Şen, a.g.e., s. 153.

46 Hapishane görevlilerinin aldığı ücretlere bir örnek : "Akçaabat hapishanesinde bulunan başgardiyan maaşının 200 kuruş, ikinci gardiyan maaşının 120 kuruş olduğu görülmektedir. Örnek teşkil etmesi açısından Trabzon merkez hapishanesindeki, Müdür 750, katip 400, baş gardiyan 300, diğer gardiyanlar 200, çamaşırbası 150, hademe 150, Kadın hapishanesi gardiyanı 150 kuruş almaktadır. Tevkifhane memuru 400, katibi 300, başgardiyan 250 kuruş aylık maaşları vardır. Nizamnameye göre hapishanelerin idaresinden müdür ve katip sorumludur. Ancak incelediğimiz belgelerde kaza hapishanelerinde idarenin gardiyanlar tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır." BOA. DH. MB. HPS. nr. 144/32-16, (3 Safer 1330/23.1.1912); Ek bilgi olarak belirtmek gerekirse, hapishanelerdeki gardiyan maaşlarının 1913 yıllarında 200 kuruş olduğu (örneğin, Denizli, Sinop, Çorum, vb. hapishanelerinde) görülmektedir.

47 BOA. DH.MB..HPS. nr. 72 /8 (16 Recep 1331/21 Haziran 1913)

almıştır. Tanzimat döneminde çıkarılan ceza kanunları ile hapisanenin bir ceza yeri olduğu Osmanlı ceza hukukuna girmiş, ülke genelinde yeni hapisaneler yapılmaya başlanmıştır. Devlet, gerek ıslahat hareketleri gerekse dış baskıların da etkisi altında hapisanelerle ilgili iyileştirme çalışmalarına imkanları ölçüsünde önem vermiştir.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ülkemizde modern tarzda yapılandırılmaya başlayan hapisaneler, özellikle 1880 tarihli *Hapishaneler ve Tevkifhaneler Nizamnamesi* ve ardından çıkarılan diğer kanunlarla düzenlenmeye çalışılmıştır. Ancak hapisanelerin ıslahı, gerek dönemin sosyo-ekonomik koşulları gerekse savaşlar dolayısıyla yeterli ölçüde gerçekleştirilememiştir. Dinar hapisanesi de ülkenin diğer şehirlerindeki hapisanelerinde görülen problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz.

Hapishanenin fiziki ve sıhhi şartları elverişli değildir. Bundan kaynaklanan sıkıntılar sebebiyle asayiş ve güvenlikle ilgili problemler ortaya çıkmaktadır.

Dinar hapisanesi ile ilgili belgeler incelendiğinde çoğunun tamirat, tadilat yoklama cetvelleri, kira havalenemeleri vb. olduğu dikkat çekmektedir. Merkezle yapılan yazışmalarda devletten çoğunlukla, yeni bir hapishane yapılması, mevcut binanın tamir edilmesi, ek yeni yerler yapılması veya kiralanması, gibi taleplerin olması bunu doğrulamaktadır.

İncelediğimiz dönemde Dinar hapisanesinde büyük suç grubu olarak cinayet, küçük suç gruplarından da cünha ve kabahat gibi suçlardan mahkum ve tutukluların olduğu görülmektedir. Diğer yandan Dinar hapisanesi ile dikkat çeken bir husus da, yaşları 15 ile 18 arasında değişen dört mahkûmun bulunmasıdır. Nitekim daha önce araştırma yaptığımız hapisanelerde böyle bir kayda rastlanılmamıştır.

Hapishanedeki gardiyan ve memur sayılarının yeterli olup olmaması ile ilgili bilgiler bulunmuyor. Halbuki pek çok hapisanede yetersiz memur olduğu için istek yazıları vardır.

Dinar hapisanesi kale ya da hisar gibi yapıların içinde olmadığından günümüze kadar ulaşması mümkün olmamıştır. Dolayısıyla elde ettiğimiz bilgiler arşiv vesikaları ve sözlü tarih çalışmalarıyla sınırlı kalmaktadır.

Son söz olarak, XX. yüzyıl başlarında Dinar hapisanesinin fiziki ve sıhhi şartlarının yeterince iyi olmadığı görülmektedir. Ancak hapisanedeki olumsuz koşulların ya da problemlerin hemen hepsinin aynı dönemlerde diğer Osmanlı hapisaneleri içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 7/34 (9 Zilkade 1330 / 20 Ekim 1912)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 43/65 (30 Cemaziyevvel 1332/26 Nisan 1914)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/32 (09 Rebiülahir 1334/14 Şubat 1916)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (09 Şevval 1334/9 Ağustos 1916)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (5 Mayıs 1332/18 Mayıs 1916)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (12 Nisan 1332/25 Nisan 1916)
- BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 42/22 (13 Receb 1338 / 2 Nisan 1920)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 17/58 (23 Teşrinisani 1335 / 23 Kasım 1919)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 17/58 (30 Kanunuevvel 1335 / 30 Aralık 1919)
- BOA. DH. MB. HPS. nr. 17/58 (11 Receb 1338 / 31 Mart 1920)

- BOA. DH. MB. HPS. nr. 144/71 (21 Safer 1330/10 Şubat 1912)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 155/33 (6 Ağustos 1331 / 19 Ağustos 1915)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 155/33 (1 Temmuz 1331 / 14 Temmuz 1915)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 155/33 (7 Temmuz 1331 / 20 Temmuz 1915)
BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97 (30 Nisan 1334 / 30 Nisan 1918)
BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97 (30 Nisan 1334 / 30 Nisan 1918)
BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97(30 Nisan 1334 / 30 Nisan 1918)
BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 33/97 (1 Mart 1333 / 1 Mart 1917).
BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (28 Cemaziyelahir 1335 /21 Nisan 1917)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (28 Cemaziyelahir 1335 /21 Nisan 1917)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (10 Mart 1333 /10 Mart 1917)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 117/11 (12 Nisan 1333 /12 Nisan 1917)
BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 7/34 (9 Zilkade 1330 / 20 Ekim 1912)
BOA. DH. EUM. 6.Şb. nr. 5 /33 (18.Ra.1334 / 24 Ocak 1916)
BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 7/34 (9 Zilkade 1330 / 20 Ekim 1912)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 45/54 (09 Şevval 1334/9 Ağustos 1916)
BOA. DH. MB. HPS. nr. 144/32-16, (3 Safer 1330/23.1.1912)
BOA. DH.MB..HPS. nr. 72 /8 (16 Recep 1331/21 Haziran 1913)

Araştırma ve İnceleme Eserler

- AYDIN, M. Akif, "Osmanlı Ceza Hukuku", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:7, s. 481-482.
- BARDAKOĞLU, Ali, "Hapis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:16, s. 54;
- DEMİRBAŞ, Timur, "Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi", *Hapishane Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 11. Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, "20. Yüzyılın Başında Alanya Hapishanesi", *Zindanlar ve Mahkumlar*, (Editör: Emine Gürsoy-Naskali; Hilal Oytun Altun), Babil Yayınları İstanbul 2006.
- HÜLAGU, Metin, *Hapis Cezası*, Rey Yayıncılık, Kayseri 1996.
- KURU, Alev Çakmakoğlu, *Sinop Hapishanesi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- SERTOĞLU, Midhat, "Bambul" (Bir adı da Sintine olan Tersane zindanı), *Osmanlı Tarih Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- ŞEN, Ömer, *Osmanlı'da Mahkum Olmak*, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.
- ÜNAL, Mehmet Ali, "Baba Cafer Zindanı", *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2011.
- YILDIZ, Gültekin, *Osmanlı Devleti'de Hapishane Islahatı (1839-1908)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002.

EKLER:

Dinar Hapishanesinin Tamir Masrafları Olarak Tanzim Edilen Havalename, BOA. DH. MB. HPS. M, nr. 42/22 (2 Nisan 1920)

مخصصات هواله نامہ سیدر

[مذکورہ جگہ سنو]

۱۵۷ قصیدتی مادہ ۱۵۷	۱۳۳۶ ۱۳۳۶ سنہ ماہ وینا ہفتہ بروز	دارالخلافہ دہلی
بارہ فتنہ		
<p>تعمیرات کے نام : جنی روٹری</p> <p>حالیہ مال مندرجہ درجہ : فرم صاحب صاحب</p> <p>نہرو روٹری : پناہ جنی ریلک صاحب صاحب</p> <p>نہرو نامہ اور نامہ : نامہ نامہ</p>		
<p>نظام نامہ ۱۳۳۶ سنہ قریباً کمرہ فرم صاحب صاحب مال مندرجہ</p> <p>بارہ فتنہ ہوالہ نامہ بروز ۱۳۳۶ سنہ</p>		
<p>آرٹھلہ نامہ</p> 	<p>کامہ سیدر</p> 	<p>دارالخلافہ ۱۵۷ فتنہ</p> <p>بارہ فتنہ ہوالہ نامہ</p> <p>دارالخلافہ ہوالہ نامہ</p>
<p>رقم : ۸ صحیفہ : ۷۰۷</p>		

فرضاً صامتاً سخی عیبی زنده در آید بر شکر و دلیر

موقوفات مقدار			موقوفات مقدار		
زکوة	انفاق	یکون	زکوة	انفاق	یکون
		۶			۶
		۷			۷
		۸			۸

۱۰/۱۰/۱۰
صابت
ممنوع
تجارت
یکون

دینار فقه حسب ذریعہ امور زکوة بر سر منکر از ایستادن و بالو کس و دل کوسه ترکیه اوزره
ند گنور و موقوف بولندقی نقد بولند - ۱۰/۱۰/۱۰

